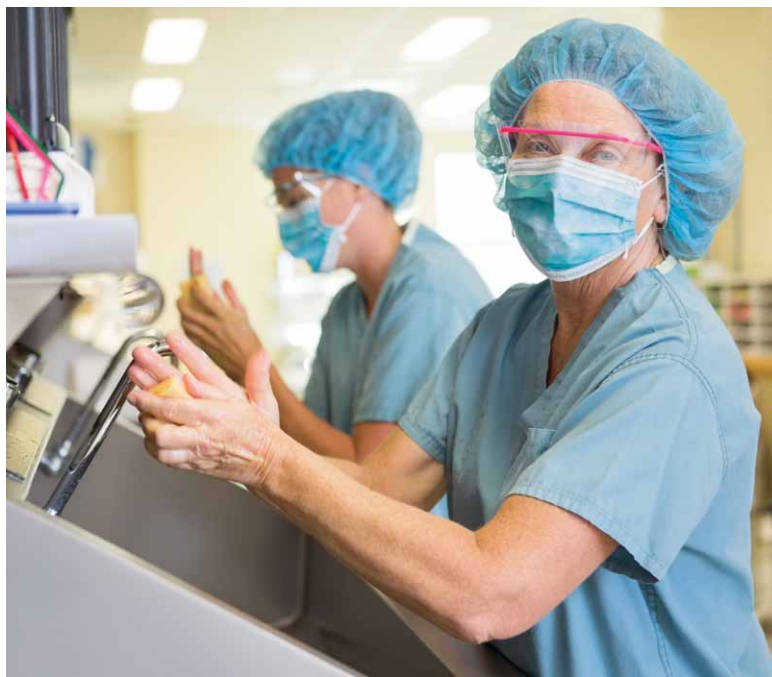

Jana Wichsová

Bezpečnost a etika v perioperační péči

Jana Wichsová

Bezpečnost a etika v perioperační péči

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

Mgr. Jana Wichsová, Ph.D.

BEZPEČNOST A ETIKA V PERIOPERAČNÍ PÉČI

Recenzentka:

Ing. Jaroslava Jedličková, MBA

© Grada Publishing, a.s., 2020

Cover Photo © depositphotos.com 2020

Vydala Grada Publishing, a.s.

U Průhonu 22, Praha 7

jako svou 7714. publikaci

Obrázky dodala autorka

Odpovědná redaktorka Bc. Gabriela Glezgová

Sazba a zlom Josef Lutka

Počet stran 88

1. vydání, Praha 2020

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a.s.

Názvy produktů, firem apod. použité v knize mohou být ochrannými známkami nebo registrovanými ochrannými známkami příslušných vlastníků, což není zvláštním způsobem vyznačeno.

Postupy a příklady v této knize, rovněž tak informace o lécích, jejich formách, dávkování a aplikaci jsou sestaveny s nejlepším vědomím autorů. Z jejich praktického uplatnění však pro autory ani pro nakladatelství nevyplývají žádné právní důsledky.

ISBN 978-80-271-1816-8 (pdf)

ISBN 978-80-271-1029-2 (print)

Obsah

Úvod	7
1 Bezpečí	9
1.1 Bezpečí historicky	9
1.2 Bezpečí jako potřeba	11
1.3 Bezpečí v podmínkách archaické a moderní společnosti	13
1.4 Svoboda a bezpečí	15
2 Bezpečnost pacienta v chirurgii	18
2.1 Z historie hygieny	18
2.1.1 Hygiena ve starověku	18
2.1.2 Středověká hygiena	19
2.1.3 Hieronymus Frascatorius	21
2.1.4 Ignác Filip Semmelweis – průkopník hygieny rukou	22
2.1.5 Florence Nightingalová	26
2.1.6 Chirurgie před antisepsi	27
2.1.7 Luis Pasteur	27
2.1.8 Joseph Lister – bojovník s rannou infekcí	28
2.1.9 Robert Koch – objev mikrobů	29
2.1.10 Antiseptika a aseptika v medicíně	30
2.2 Chirurgická péče	31
2.3 Bezpečnost pacienta v programech WHO	33
2.3.1 WHO – Safe Surgery Saves Lives – Bezpečná chirurgie zachraňuje životy	33
2.4 WHO – Clean Care is Safer Care (Čistá péče je bezpečnější)	44
2.4.1 Incidence infekcí spojených se zdravotní péčí ...	44
2.4.2 Důsledky infekcí spojených se zdravotní péčí ...	45
2.4.3 Hygiena rukou	46
2.4.4 Sledování hygieny rukou	48
2.4.5 Ekonomické hledisko hygieny rukou	49
2.5 Infekce v místě chirurgického výkonu (IMCHV)	50
2.5.1 Rozdělení infekcí v místě chirurgického výkonu (IMCHV)	50
2.5.2 Doporučená preventivní opatření minimalizující IMCHV	52

3	Etika a perioperační péče	56
3.1	Čtyři zásady bioetiky	56
3.2	Hippokratova přísaha	58
3.3	Etický kodex ČLK	58
3.4	ČAS – ICN	59
3.5	AORN (Association of periOperative Registered Nurses)	60
3.6	Úmluva o biomedicině	61
4	Silence Kills	63
4.1	Porušování pravidel	65
4.2	Pochybení	65
4.3	Nedostatek podpory	65
4.4	Neschopnost	65
4.5	Špatná týmová práce	66
4.6	Neúcta	66
4.7	Mikromanagement	66
5	Stáž ve švédských operačních sálech	68
5.1	Bezpečná chirurgie ve švédských podmínkách	68
5.2	Uplatňování hygienických zásad ve Švédsku	69
6	Etnografická studie na operačních sálech	70
6.1	Cíl studie, metodika, zkoumaný soubor	70
6.2	Etika výzkumu	71
6.3	Analýza a výsledky studie	71
6.3.1	Postoje zdravotnických pracovníků	71
6.3.2	Vliv vedení	73
6.3.3	Kultura organizace	74
6.3.4	Vliv systému	75
6.3.5	Doporučení pro praxi	76
	Slovo na závěr	77
	Literatura	78
	Rejstřík	85

Úvod

Chirurgie je běžnou součástí našeho života. Většina lidí, které známe, v minulosti podstoupila nebo v budoucnosti podstoupí nějaký chirurgický zákrok. Buď se jedná o výkon nezbytný, bez něhož by byl život ohrožen, a to v případě úrazů nebo chirurgického řešení zhoubných nádorů, anebo o výkon zlepšující kvalitu života, jako je například operace žlučníku, křečových žil a různé ortopedické zákroky. Řada lidí dokonce vyhledá i estetického chirurga, aby vylepšila svůj zevnějšek poznamenaný věkem či životním stylem. To, že každý chirurgický výkon přináší i určitou míru rizika, je samozřejmé. Rizikům většinou věnujeme pozornost až v případě, kdy se nám nebo někomu blízkému komplikace chirurgické léčby nevyhnou. Míru rizika odborníci vyčísľují procenty. Snad i proto, že takové neosobní, nekonkrétní vyjádření nepůsobí tak nebezpečně. Co je 10% komplikací proti 90% úspěchu! Taková bilance se může jevit jako povzbudivá. Nejsme přece stroje, nýbrž živoucí bytosti, a tak je lidská chyba přirozená a pochopitelná. Ale je také omluvitelná? Předmětem práce chirurga je člověk, u něhož nelze pooperační průběh předem zcela naplánovat, ale jen odhadnout. Pro pacienta postiženého pooperační infekcí či jinou komplikací však nízké riziko neznamena menší obtíže ani rychlejší zotavení. Jeho život se změní na dlouhou dobu, snad navždy. Poškození se přitom možná dalo velmi snadno odvrátit, ale někde za zdmi operačních sálů došlo k porušení správného postupu a malá chyba způsobila velké následky.

Pracovala jsem mnoho let jako instrumentářka. Svoje povolání jsem měla ráda, byla jsem na ně hrdá a vždy jsem chtěla mít z výsledků své práce dobrý pocit. Jako většina zdravotníků si přeji pacientům prospívat a nikoli škodit. To, že se pacienti vrací s pooperačními komplikacemi, mě nutí hledat rezervy ve své vlastní práci i v práci mých spolupracovníků.

Pro vysokou míru zodpovědnosti lékaře nebo zdravotní sestry a zřejmě i pro jejich moc nad zdravím a životem pacienta jsou tato povolání vysoko na společenském žebříčku (TUČEK, 2013). Považujeme tyto pracovníky za elitu v mnoha oblastech, mimo jiné i v oblasti morální a etické. Zpravidla jsou to odborníci dokonale obeznámeni s problematikou zdraví a nemoci společně s vlivy, které působí na lidský organismus, a v neposlední řadě také s postupy a procedurami, které zdraví a život udržují a chrání. Mezi takové procedury bezpochyby patří i ty, jež jsou nezbytné k prevenci infekce a pochybení při chirurgických výkonech. Proč jsou ve skutečnosti na operačních sálech bezpečnostní

opatření běžně porušována a postupy bránící vzniku infekce nedodržovány? Tuto otázku jsem si kladla opakovaně v průběhu své praxe a stala se také základní výzkumnou otázkou méj dízertační práce, kterou jsem ve zkrácené verzi vložila do této publikace.

1 Bezpečí

1.1 Bezpečí historicky

Obavy o zdraví a život spolu se strachem z budoucnosti nejsou vyhrazeny pouze pro moderního člověka a nesetkáváme se s nimi pouze v souvislosti s nemocí a s jejím léčením. Potřebu ochrany před nepřízní okolního světa projevuje člověk od nepaměti, a tato lidská vlastnost se v podstatě zakládá na sebezáchovném pudu – vrozené obranné reakci, jejímž cílem je zachování vlastního já, vlastního bezpečí, ale i bezpečí rodiny, klanu či společenství. Obavy každého jedince jsou v první řadě vyvolány vědomím o vlastní smrtelnosti či strachem z neovladatelné bolesti. Člověk se méně obává nepřízně, kterou pociťuje jako vzdálenější. To znamená, že pokud smrt nebo utrpení považuje v blízké budoucnosti za nepravděpodobné, nevzbuzuje to u něj takový strach oproti nebezpečím, která mu hrozí bezprostředně (ARISTOTELES, 1999). Lidský život je neustálým sledem protivenství, toho si povšimli snad všichni antičtí filozofové i jejich následovníci a ve svých dílech se pokoušejí podat návod, jak těmto zlům čelit. Dobře si uvědomují, že většinu z nich nelze odvrátit a jedinou cestou k důstojné existenci je postavit se této situaci čelem. Člověk však potřebuje mít oporu, pevný bod, který pozemskému trápení dává smysl. Takovou nabídku poskytuje Bůh (Bible, 1984)¹. Náboženství jako víru v účelné uspořádání světa definuje Jan Sokol takto: „*Základní vrstvou náboženství je soustavná, artikulovaná a společná lidská odpověď na fakt života a existence, který se zde chápe jako dar. Náboženství vyjadřuje vděčnost za život i obavu o něj, biblickou bázeň Boží.*“ (SOKOL, 2004). Bůh odpovídá na otázky bytí, řeší konečnost lidské existence, představuje pramen spravedlnosti, přinejmenším té posmrtné². Monoteistická i polyteistická náboženství nabízejí lidem naději, jejímž prostřednictvím z člověka částečně snímají nejistotu a tíživou starost o smysl bytí. Důkazem toho, že tato naděje patrně nestačí, je myšlenkový směr reprezentovaný učením stoiků, kteří odmítají vnější, člověkem neovlivnitelné požitky, jako jsou například

¹ Starý zákon, Kniha Jób 26–28: Ve Všemocném najdeš svoje blaho, budeš pozvedat svoji tvář k Bohu. Budeš-li ho prosit, vyslyší tě, a ty budeš plnit svoje sliby. Rozhodneš-li se pro něco, stane se tak, a na tvých cestách bude zářit světlo.

² Jan 14:6 Já jsem ta cesta, pravda i život. Nikdo nepřichází k Otci než skrze mne. (Bible, 1984)

bohatství, postavení nebo sláva. Hodnoty, které stoikové naopak uznávají, jsou vnitřní moudrost a život v souladu s přírodou a Bohem³.

Středověký myslitel a teolog Tomáš Akvinský ve svém nejrozsáhlejším díle *Summa Theologie* říká, že bezpečnost je odměnou ctnosti. Dále, že je podmínkou statečnosti. Odporuje strachu více, než že by náležela naději. Nezapřičiňuje nedbalost, ale může snižovat ocenění obtíží (AKVINSKÝ, 2002)⁴.

Úvahy o bezpečí, jistotě a vyšší ochraně člověka společně s úvahou o smyslu lidské existence, který je odlišován od smyslu života ostatních živých tvorů, nutně vedly k hledání zásad a principů chování a jednání, jež by měly výjimečné postavení lidské bytosti upevnit a zajistit. Praktická filozofie se zabývá hledáním, ospravedlňováním a hodnocením těchto principů, aby člověku poskytla návod k dobrému životu a pomohla mu rozpoznat dobré od špatného. Sókratés, Platón i Aristotelés se ptali, jak máme správně žít. Immanuel Kant vytvořil maxima jednání a nejvyšší morální zásadu: kategorický imperativ⁵ (KANT, 1976). Kantovi následovníci a kritici Artur Schopenhauer, Friedrich Nietzsche, Martin Heidegger pokračovali v hledání podstaty dobra a pravdy za účelem zlepšení života lidstva.

Hlasatel pesimismu Artur Schopenhauer věří, že hlavní metafyzickou podstatou člověka je slepá vůle – skryté absurdní pužení⁶ (SCHO-

³ Lucius Annaeus Seneca, O duševním klidu: Křivda v sobě obsahuje úmysl učinit někomu něco zlého. Moudrost však neponechává zlu žádné místo, neboť jediným zlem je pro ni nečestnost, která nemůže vstoupit tam, kde je ctnost a mravnost. (SENECA, 1999)

⁴ T. Akvinský, *Teologická summa*, doslovný překlad, II. část, 1. díl: Je nám možné dosáhnouti vítězství, buď podle vlastní moci, jako tělesné síly, zkušenosti v nebezpečích, mnoho peněz a jiná taková; nebo skrze moc jiných, jako mnoho přátel nebo jakýchkoli pomocníků, a hlavně, když člověk důvěřuje v pomoc Boží. (AKVINSKÝ, 2002)

⁵ I. Kant, *Základy metafyziky mravů*: Tento princip je tedy i jejím nejvyšším zákonem: jedné vždy podle té maximy, jejíž obecnost jakožto zákona můžeš zároveň chtít; to je jediná podmínka, za níž vůle nemůže být nikdy sama se sebou v rozporu, a takový imperativ je pak kategorický. (KANT, 1976, s. 87) Praktická varianta imperativu potom zní: Jedné tak, abys používal lidství jak ve své osobě, tak i v osobě každého druhého vždy zároveň jako účel a nikdy pouze jako prostředek. (KANT, 1976, s. 75)

⁶ A. Schopenhauer, *O smrti*: U člověka se s rozumem nutně dostavila i děšivá jistota smrti. Ale tak jako v přírodě existuje téměř proti každému zlu i lék nebo alespoň jeho náhražka, tak nám táž reflexe, jež nás dovedla k poznání smrti, dopomáhá i k metafyzickým náhledům, které nám dávají útěchu a které zvíře ani nepotřebuje, ani jich není schopno. Hlavně za tím účelem vznikla všechna náboženství a filosofické systémy; reflektující rozum si je z vlastních prostřed-

PENHAUER, 1996). Výhodiskem hledání podstaty dobra a pravdy je povznést se nad utrpení světa cestou estetickou, vykoupit se ze života pomocí umění nebo cestou etickou, triumfovat nad vůlí k životu jejím popřením, pochopením vyšší vůle a askeze, která vede k extázi.

Friedrich Nietzsche popisuje ústy Zarathustry člověka slabého bezbranného, na jehož bedrech spočívá všechna tíže světa, člověka, jemuž zemřel Bůh, a na rozdíl od Kanta, který člověka chápe jako nejvyšší účel (KANT, 1976), v Nietzscheho vizi nadčlověka... je mostem, a nikoli účelem⁷ (NIETZSCHE, 2011, s. 12).

I Martin Heidegger potvrzuje ve svém díle určité trvalé *rozechvění dané vědomím konečnosti*, když přiznává váhu starosti jako základnímu existenciálu pro pobyt (byť-tu, dasein)⁸.

1.2 Bezpečí jako potřeba

Pocit bezpečí náleží k základním lidským potřebám. Americký psycholog Abraham H. Maslow ve své známé pyramidě potřeb umístil potřebu bezpečí bezprostředně nad samou základnu – potřeby fyziologické, tedy hned nad potřebu jíst, pít a dýchat. Při pocitu ohrožení nemůže

---

ků vytvořil jako protijed proti jistotě smrti. (SCHOPENHAUER, 1996, s. 2) Vědomí nepomíjivosti druhu a své identity s ním umožňuje jedincům klidnou a spokojenou existenci. Vůle k životu se projevuje v nekonečné přítomnosti, protože ta je formou života druhu, který proto nestárne, nýbrž zůstává stále mladý. (SCHOPENHAUER, 1996, s. 20)

⁷ Každá nově zrozená bytost sice čile a radostně vstupuje do nového bytí a užívá je jako daru; ale nic není a nemůže být darováno. Svěží bytí zaplatí každá bytost stářím a smrtí. Zahynuvší jsou však obsahují nezničitelný zárodek nového – tak jsou rodičí se a umírající jednou bytostí. Dokázat to pouto, ten most mezi oběma, by bylo vyřešením velké záhady. (SCHOPENHAUER, 1996, s. 47) F. Nietzsche, Tak pravil Zarathustra: Zarathustra však pohlédl na lid a podivil se. Poté promluvil, řka: Člověk jest provaz natažený mezi zvířetem a nadčlověkem – provaz nad propastí. Nebezpečný přechod, nebezpečná chůze, nebezpečný pohled zpátky, nebezpečné zachvění, nebezpečná zastávka. Co je velkého na člověku, jest, že je mostem, a nikoli účelem: co lze milovati na člověku, jest, že je přechodem a zánikem. (NIETZSCHE, 2011, s. 12)

⁸ M. Heidegger, Kant a problém metafyziky: Takto, tj. fundamentálně pochopená „úzkost“ odmítá „starosti“ zásadně banalitu nějaké kategoriální struktury. Dává jí ostrost, jaká je základnímu existenciálu nutně vlastní, a určuje tak konečnost v byť-tu, nikoli jako vyskytující se vlastnost, nýbrž jako neustálé, i když většinou skryté rozechvění všeho existujícího. (HEIDEGGER, 2004)

jedinec normálně fungovat. Pokud je ohrožena jeho samotná existence, ostatní potřeby z vyšších pater pyramidy jdou stranou. Uprchlík v ostřelovaném domě se jen těžko bude radovat z uměleckého díla nebo úspěchu v práci ve chvíli, kdy veškeré síly napíná ke snaze přežít a dostat se do úkrytu. Ani láska, sebeúcta, zvědavost, krása či seberealizace nemohou vyvážit touhu po tom cítit se bezpečně. Potřeba bezpečí je natolik dominantní, že při jejím ohrožení nastává krize organismu, který se následně celý stává „hledáčem bezpečí“. Předpoklad bezpečí je pro každou lidskou bytost podmínkou dalšího rozvoje a růstu. Teprve když se pocit bezpečí stane samozřejmostí, má člověk chuť a odvalu objevovat něco jiného, vykročit ze zaběhaných kolejí, prožívat nové zážitky, ovlivňovat svoje okolí, sdílet radost, zaujetí, svobodně se rozhodovat. To všechno je možné, jen pokud je zajištěn návrat do bezpečného zázemí. Jakmile se pocit bezpečí ztratí, dochází k regresi a vyšší potřeby jako například láska, potřeba uznání, úcty a seberealizace jsou potlačovány ve prospěch těch základních. Člověk se znovu stává „hledáčem bezpečí“ (MASLOW, 2000 a 1970)⁹.

Jiný pohled na potřebu bezpečí, respektive na strach z nebezpečí, má německý psychoanalytik Fritz Riemann, který definuje úzkost jako nevyhnutelnou součást života, jež nás provází od narození až do smrti. Zvládnutí této úzkosti je předmětem odvěkého boje člověka. Pomocí magie, náboženství i vědy se lidstvo snaží strach zvládnout nebo dokonce využít pro vývoj a osobní růst. Život beze strachu je však iluzí neboť ...*strach patří k naší existenci a je odrazem našich závislostí a našeho vědomí vlastní smrtelnosti* (RIEMANN, 1999, s. 8). Riemann dělí úzkost do čtyř základních kategorií: *Strach ze sebeodevzdání, prožívaného jako ztráta vlastního já a závislost*. Člověk se snaží vymanit se z davu a projevit se jako individuální bytost, a přitom zažívá ztrátu pocitu bezpečí dané pospolitostí. *Strach ze sebeuskutečnění, prožívaného jako nezajištěnost a jako izolace*. Zde naopak odevzdáváme část svého já těm, kteří nás obklopují, ač musíme překonat obavy ze ztráty schopnosti žít svůj život. *Strach z proměny, prožívané jako pomíjivost a nejistota*. Třetím pramenem úzkosti je neustálá snaha vytvořit něco trvalého, stanovit si pevný cíl v životě, který může v kteroukoli chvíli zaniknout a jakákoli trvalost či věčnost je pouhou iluzí. *Strach z nutnosti, prožívané jako definitivnost a nesvoboda*. Pokud se postavíme tomuto strachu, budeme ochotni opouštět staré vzorce a přijímat vše nové. Znamená to odvalu ke kroku do neznáma (RIEMANN, 1999, s. 17).

⁹ Pravděpodobnost, že ztráta pocitu bezpečí nepříznivě dopadá i na průběh rekonvalescence pacienta, je jistě vysoká.